

О. М. Саковська,
к. е. н., доцент, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: 0000-0003-2676-6170

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.92

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

O. Sakovska,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism,
Hotel and Restaurant Business, Uman National University of Horticulture

ECONOMIC AND LEGAL BASES OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION IN UKRAINE

У статті проведено дослідження економіко-правових основ розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. У ході дослідження зазначено, що серед багатьох факторів розвитку сільськогосподарської сфери, особливо важливу роль відіграє кооперація. Кооперативи є інструментом об'єднання малими виробниками сільськогосподарської продукції власних ресурсів і здійснення спільних стратегій на ринках продукції, послуг і засобів виробництва.

Встановлено, що сільськогосподарські кооперативи ще не вичерпали свій потенціал і мають перспективи для зростання. Проаналізовано стан та тенденції розвитку кооперативних об'єднань в Україні та деяких європейських країнах. Визначено основні тенденції розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. Зазначено, що одним з ключових факторів, які гальмують розвиток сільськогосподарської кооперації, є недосконалість чинного законодавства, яким регулюється діяльність кооперативів, та його розпорошеність.

Досліджено нормативно-законодавчі аспекти діяльності сільськогосподарської кооперації в Україні. Проаналізовано та визначено шляхи подальшого розвитку сільськогосподарської кооперації на основі державної підтримки.

У підсумку зазначено, що одним з основних напрямів розвитку сільського господарства України є підтримка кооперативних утворень шляхом створення сприятливих економічних та правових умов для започаткування та організації діяльності, зокрема державної підтримки формування та поліпшення матеріально-технічної бази кооперативних формувань.

One of the main components of the Ukrainian economy is agriculture. Its effectiveness affects the socio-economic development of the regions and the country in general. Among many factors in the development of the agricultural sector cooperation plays a particularly important role.

Cooperatives are the tool for bringing together small producers of agricultural products on their own resources and implementing common strategies in the markets for products, services and means of production.

Domestic and international experience demonstrates the ability of cooperatives to increase productivity, financial stability of the enterprise, as well as the ability to reduce transaction costs. Thus, in particular, agricultural cooperation affects positively on the updating and modernization of the material and technical base of the agricultural sector, allows to increase employment, promote the development of rural territories, etc. Currently both, large business entities and small businesses are involved in the cooperative movement, which makes it possible to increase their competitive position.

Circumstances that are pointed out determine the necessity of deeper scientific and practical exploration of the principles and circumstances of the formation and development of agricultural cooperatives, indicate the relevance and form the purpose of the study.

The economic and legal foundations of agricultural cooperation in Ukraine are investigated in the article. During the research it was stated that among many factors of agricultural development cooperation plays a specifically important role. Cooperatives are a tool for association small producers of agricultural products on their own resources and implementing common strategies in the markets for products, services and means of production. It is established that agricultural cooperatives have not yet exhausted their potential and have prospects for growth.

The condition and tendencies of development of cooperative associations in Ukraine and some European countries are analyzed. The basic tendencies of development of agricultural cooperation in Ukraine are determined.

It is pointed out that one of the key factors that intrude the development of agricultural cooperatives is the imperfection of the current legislation that regulate the activities of cooperatives and its proliferation.

The regulatory and legislative aspects of the activity of agricultural cooperatives in Ukraine are investigated. Ways of further development of agricultural cooperation based on state support are analyzed and identified.

As a result it is stated that one of the main directions of development of Ukrainian agriculture is the support of cooperative formations by creating favorable economic and legal conditions for starting and organizing activities, in particular, state support for the formation and improvement of material and technical base of cooperative formations.

Ключові слова: кооператив, сільськогосподарська кооперація, держава, розвиток, стратегія, економіко-правове забезпечення.

Key words: cooperative, agricultural cooperation, state, development, strategy, economic and legal support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з основних складових економіки України є сільське господарство. Його ефективність впливає на соціально-економічний розвиток як регіонів, так і країни загалом. Серед багатьох чинників стабільного зростання аграрного комплексу особливо важливою є сільськогосподарська кооперація.

У період радянської влади існували споживчі кооперативи, які були сполучною ланкою між державою і приватним сектором, гарантуючи збут виробленої населенням сільськогосподарської продукції. Однак під час переходу до ринкової економіки, наявні зв'язки було зруйновано. Нині, хоч і з великими труднощами, але кооперація на селі відроджується.

Вітчизняний і світовий досвід демонструє здатність кооперації підвищувати продуктивність праці, фінансову стабільність підприємства, а також знижувати транзакційні витрати. Так, зокрема сільськогосподарська кооперація сприятливо впливає на оновлення і модернізацію матеріально-технічної бази сфери АПК, дає змогу збільшити зайнятість, сприяє розвитку сільських територій тощо. До кооперативного руху залучені не тільки великі господарюючі суб'єкти, а й дрібні форми господарювання, що дає можливість підвищити їх конкурентні позиції.

Зазначені обставини визначають необхідність проведення більш глибоких науково-практичних розвідок щодо принципів та обставин становлення і розвитку сільськогосподарської кооперації, вказують на актуальність та формують мету дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі багато уваги приділяється дослідженню сучасних теоретичних та практичних проблем кооперації. Свої праці щодо вирішення проблемних питань з організації та діяльності кооперативів присвятили Клокар О.О. [7], Лузан Ю.Я. [10], Малік М.Й. [10], Мосійчук Н.О. [6], Романюк І.А. [8], Фінашина Г.В. [9] та інші. Однак питання щодо детального наукового обґрунтування щодо економічних та правових засад кооперації та реалізації практичних ідей з її становлення та розвитку в Україні, наразі, залишаються малодослідженими.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження економіко-правових засад розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні.

Методична основа дослідження складається з аналізу статистичних даних і економічної інформації, методів графічної інтерпретації інформації. Теоретична основа дослідження складається з: нормативно-правових актів, що регламентують діяльність сільськогосподарської кооперації; програм розвитку сільськогосподарської кооперації; наукових праць вітчизняних вчених в галузі кооперації; даних Міністерства аграрної політики та продовольства України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Серед багатьох факторів розвитку сільськогосподарської сфери, особливо важливу роль відіграє кооперація. Кооперативи є інструментом об'єднання малих виробників сільськогосподарської продукції власних ресурсів і здійснення спільних стратегій на ринках продукції, послуг і засобів виробництва.

Згідно із законодавством України кооперативом визнається юридична особа, утворена фізичними та (або) юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування. Кооператив є первинною ланкою системи кооперації і створюється внаслідок об'єднання фізичних та (або) юридичних осіб на основі членства для спільної господарської та іншої діяльності з метою поліпшення свого економічного стану [1].

Згідно з Законом України "Про сільськогосподарську кооперацію" "сільськогосподарська кооперація — система, що складається з сільськогосподарських виробничих і сільськогосподарських споживчих кооперативів та їх спілок" [2].

Перевагами кооперації є те, що члени сучасного кооперативу володіють загальним капіталом, довіряють кооперативу свій урожай, покладають на нього місію розвитку, організацію маркетингу щодо збуту своєї продукції. Водночас на мікрорівні кожний учасник зберігає можливість самостійно ухвалювати рішення з урахуванням специфіки своєї земельної діяльності та агрокультури, чого не може дозволити собі повною мірою аграрне утворення.

Нині сільськогосподарські кооперативи малому аграрному бізнесу України надають близько 1% всіх послуг, інші зосереджені в приватному бізнесі [3].

У зарубіжних країнах кооперація по окремих галузях досягає 50%. У Скандинавії в сфері збуту м'яса і молока, виробленого місцевими тваринниками, вона охоплює 100% цього ринку. Через систему кооперативів реалізується понад 50% продукції молочарства в Бельгії, Великобританії, Польщі, а у Нідерландах, Австрії та Данії ця частка сягає 95%. Практично 90% молокозаводів у країнах ЄС та Північної Америки є кооперативними. Через свої кооперативи фермери продають понад 60% оливкової олії в Іспанії та Греції, 69% м'яса у Фінляндії, 72% фруктів та овочів у Бельгії, 95% вирощених квітів у Нідерландах, понад 50% зерна у Франції та Австрії зберігається на кооперативних елеваторах, що належать не посередникам, а безпосередньо товаровиробникам. У Франції близько 520 тис. працівників зайнято у кооперативах, і їх річний товарообіг становить у середньому 77—80 млрд євро, а на збут припадає близько 60% сільгосппродукції. Переробно-збутову діяльність там ведуть 3500 сільськогосподарських кооперативів. За рахунок переробних кооперативів у Франції покривається 40—45% загального обсягу продукції. Загалом у світі до кооперації долучено майже 1 млрд людей — фактично це кожний сьомий мешканець планети. Кооперативи активно розвиваються у понад 100 країнах і забезпечують 100 млн робочих місць [4].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, на кінець 2017 р. налічувалося 1126 кооперативів. Однак працюють з них трохи більше половини — 610, інші існують лише на папері. Найбільше працюючих кооперативів налічується в Івано-Франківській (72), Черкаській (67), Київській (58), Херсонській (46) та Тернопільській (31) областях. Лідерами за часткою непрацюючих, але заявлених у документах кооперативів стали Рівненська (27 проти 38, відповідно), Сумська (33 проти 47), а також Вінницька і Закарпатська області, в яких не діють по 67% зареєстрованих кооперативів. Якщо говорити про спеціалізацію,

то найпоширеніші в Україні типи кооперативних об'єднань в агросекторі — багатофункціональні. Їх понад половина від загальної кількості [5].

Станом на 1 січня 2018 року сільськогосподарських виробничих кооперативів налічувалося 993 одиниці. Сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зареєстровано лише 1097 одиниць, при чому, із їх загальної кількості здійснюють господарську діяльність лише 589 одиниць (молочарських — 151, з обробітку землі та збирання врожаю — 152, м'ясні — 34, плодоовочеві — 76, зернові — 35 та з надання інших послуг — 141. З них переробні — 25, заготівельно-збутові — 149, постачальницькі — 16, з надання інших послуг — 101 та багатофункціональні — 298.). Цими кооперативами об'єднано 24,8 тис. осіб, створено на селі 1636 постійних робочих місць, які утримують 21758 голів ВРХ, з яких: 16953 голови корів та 4188 — голів свиней, реалізовано 48,7 тис. тонн молока, 2,8 тис. тонн зерна, 0,2 тис. тонн м'яса, 3,2 тис. тонн плодоовочевої продукції, сплачено податків та зборів на суму 13981,6 тис. грн [5].

Отже, сільськогосподарські кооперативи різного роду діяльності (виробничі, обслуговуючі, споживчі) ще не вичерпали свій потенціал і мають перспективи для зростання при дотриманні кооперативних принципів. Але, на нашу думку, сьогодні в основному необхідно розвивати споживчу кооперацію.

Також, провівши власні дослідження та аналіз статистичних і науково-аналітичних джерел [3; 5—10], на нашу думку, основними тенденціями розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні у перспективі будуть:

- продовження процесів концентрації і централізації в кооперативному секторі аграрної сфери;
- упровадження в процес сільськогосподарського виробництва інноваційних технологій;
- розвиток міждержавної кооперації;
- розширення діяльності сільськогосподарських кооперативів, не пов'язаної з виробництвом продукції.

У 2009 р. було започатковано цільову державну програму підтримки кооперації на селі, що у свою чергу спричинило ріст кількості кооперативів одразу на 30%. Програма так і не була реалізована через зміну уряду, через що кількість кооперативів у 2010 р. скоротилась з 1419 до 1401. Фінансова підтримка кооперативів була відновлена у 2011 р. Її обсяг у 2013 р. скоротився у 8,5 разів, що також спричинило хвилю закриття сільськогосподарських кооперативів.

З 2015 р. набула чинності Постанова "Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року" [11]. Наразі діє Постанова "Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм", у якій прописано правила надання та розподілу грантів (у грошовому еквіваленті) з державного бюджету місцевим та регіональним бюджетам регіонів України на сприяння досягненню цільових показників регіональних програм розвитку агропромислового комплексу [12]. Згідно з указаною Постановою кошти з бюджетів регіонів України (місцевих бюджетів), джерелом фінансового забезпечення яких є гранти, надаються за встановленими обмеженнями, що визначаються органом, уповноваженим вищим виконавчим органом державної влади України сільськогосподарському кооперативу на розвиток матеріально-технічної бази в сумі, що не перевищує 7 млн грн, але не більше 60% витрат (рис. 1). Водночас термін використання коштів державної підтримки сільськогосподарським кооперативом становить не більше 18 місяців з дати її отримання [12].

Гранти наразі надаються регіональним або місцевим бюджетам, регіональні програми яких було відібрано в порядку, встановленому Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Враховуючи колосальний потенціал сільськогосподарської кооперації в Україні, на жаль, так і не створе-

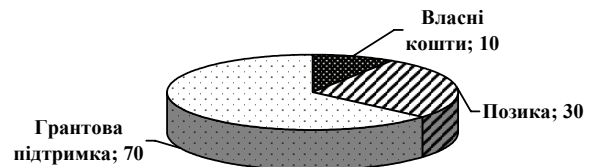

Рис. 1. Частка грантової підтримки на розвиток матеріально-технічної бази сільськогосподарських кооперативів

Джерело: побудовано за даними [12].

но належної бази статистичних даних про розвиток кооперативів та їх вклад у національну економіку. Державні цільові програми, спрямовані на забезпечення розвитку аграрного сектору економіки не вирішують проблем державної підтримки і сприяння процесам кооперації, удосконалення законодавчої бази з питань податкових та інших пільг сільськогосподарським кооперативам.

На жаль, запроваджено у 2017 році нову систему державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників (прямі бюджетні дотації та гранти) зонайменше є не комплексною та такою, яка не сприятиме розвитку малого та середнього виробника, розвитку сільськогосподарської кооперації на селі.

В умовах формування єдиного європейського правового порядку в Україні вкрай важливим є виявлення та усунення колізій і протиріч, що гальмують розвиток кооперативних процесів на селі. Одним з ключових факторів, які гальмують розвиток сільськогосподарської кооперації, є недосконалість чинного законодавства, яким регулюється діяльність кооперативів та його розпорошеність.

Доцільно здійснити системне узгодження вітчизняного законодавства в контексті євроінтеграційного розвитку сільськогосподарської кооперації. Концептуальною основою перспективної модернізації податкового, бюджетного, цивільного, господарського законодавства має бути пріоритетне закріплення і збереження кооперативних принципів та цінностей, визначених "Рекомендаціями про сприяння розвитку кооперативів" Генеральної конференції Міжнародної організації праці та підтримуваних Міжнародним Кооперативним Альянсом. Зокрема положення основних актів законодавства в сфері сільськогосподарської кооперації, а саме положення Цивільного та Господарського кодексів України щодо кооперації, Закони України "Про кооперацію" та "Про сільськогосподарську кооперацію" не узгоджені між собою. Разом з тим, ведення бухгалтерського обліку в сільськогосподарських кооперативах є специфічними. Такі кооперативи ведуть бухгалтерський облік у загальностановленому порядку, як і інші юридичні особи. Водночас спеціальним законодавством (Законами України "Про кооперацію" [1], "Про сільськогосподарську кооперацію" [2], Цивільним кодексом (статті 163—166) [13], Господарським кодексом (статті 93—111) [14] для них передбачено певну специфіку формування майна (фондів), розподілу доходу та ін.

Саме тому, враховуючи європейську практику, а також Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", яким передбачено, що Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, у межах своєї компетенції, відповідно до галузевих особливостей розробляють на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку методичні рекомендації щодо їх застосування, виникає необхідність розробки окремих правил ведення бухгалтерського обліку в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах [15].

Також потребує унормування питання неприбутковості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Згідно із частиною 1 статті 86 Цивільного кодексу України кооперативи, крім виробничих, є неприбутковими.

ницькими товариствами (це поняття є більш ширшим, ніж неприбутковість, адже неприбутковість — це лише ознака, а непідприємницькі товариства де-юре є неприбутковими) [13].

Відповідно до Закону "Про сільськогосподарську кооперацію" сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи здійснюють обслуговування своїх членів, не маючи на меті одержання прибутку, і є неприбутковими організаціями. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не є власниками продукції, виробленої її членами, власниками такої продукції є його члени (Стаття 9). Теж саме стосується і кооперативних об'єднань сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які є неприбутковими організаціями і провадять свою господарську діяльність на тих самих умовах, що і сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (Стаття 10) [2].

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не є підприємствами колективної власності і не здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва. Згідно із частиною 2 статті 93 Господарського кодексу України підприємствами колективної власності є лише виробничі та споживчі кооперативи. Згідно із частиною 2 статті 94 Господарського кодексу України для здійснення господарської діяльності на засадах підприємництва громадяни можуть утворювати виробничі кооперативи [14]. А тому сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи підпадають під визначення статті 52 Господарського кодексу України як некомерційне господарювання.

Одночасно цією ж статтею зазначено, що житлово-будівельні, дачні, садівницькі та гаражні кооперативи є неприбутковими, тобто такими, які відповідають вимогам неприбутковості, а сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не були віднесені до таких.

Отже, новітніми змінами податкового законодавства правовий режим неприбутковості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів остаточно легітимізовано, але радикально обмежено, наслідком чого є колізія щодо звуження цілей їх діяльності в статусі неприбуткових організацій, визначених чинним Законом України "Про сільськогосподарську кооперацію". Унеможливлення збільшення доходів членів такого кооперативу шляхом заборони розподілу залишку фінансового результату його господарської діяльності у вигляді відрахувань до фондів кооперативу, кооперативних виплат його членам та нарахувань на паї членам кооперативу протирічить змісту цього спеціального Закону, положення якого було визнано визначальними для встановлення правових, організаційних, економічних та фінансових особливостей утворення і діяльності сільськогосподарських кооперативів.

З метою комплексного узгодження між собою норм чинного законодавства, якими регулюються питання кооперації, а також розширення особливостей і умов для розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, нами підтримується пропозиція щодо подання законопроекту "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо становлення і розвитку сільськогосподарської кооперації та її державної підтримки" [16]. Завданнями цього проекту закону є: надання комплексної державної підтримки сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, унормування питань їх неприбутковості, вирішення проблем бухгалтерського обліку в таких кооперативах. Завдяки прийняттю даного Закону та внесенню поправок до Цивільного, Господарського, Земельного кодексів України, а також до Законів України "Про кооперацію", "Про сільськогосподарську кооперацію", "Про державну підтримку сільського господарства України" буде розроблено альтернативний підхід до вирішення питання системного та комплексного узгодження між собою норм чинного законодавства, якими регулюються питання кооперації.

Прийняття та реалізація поправок щодо "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо становлення і розвитку сільськогосподарської кооперації та її державної підтримки" [16] сприятиме:

- отриманню можливості сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами отримувати в оренду земельні ділянки державної і комунальної власності без проведення аукціону для сінокошення і випасання худоби;

- унормуванню питань пайових внесків, кооперативних виплат та розподілу голосів у сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах;

- законодавчому закріпленню можливості створення та функціонування кооперативних банків;

- наданню сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам, у разі виробничо-технологічної необхідності, можливості тимчасово реалізовувати послуги особам, які не є членами кооперативу, за умови, що сукупно розмір таких послуг не перевищує 20% загального обороту кооперативу за попередній податковий (звітний) рік;

- встановленню можливостей ведення бухгалтерського обліку сільськогосподарськими обслуговуючими кооперативами за загальними та окремими правилами;

- встановленню державної, зокрема і фінансової підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів;

- забезпеченню моніторингу діяльності сільськогосподарських кооперативів.

ВИСНОВКИ

Розвиток сільськогосподарської кооперації сприяє створенню якісно нових відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, об'єднанню їх зусиль для вирішення економічних проблем, покращенню добробуту селян. Тому одним із основних напрямів розвитку сільського господарства України є розвиток та підтримка кооперативних утворень шляхом створення сприятливих економічних та правових умов для започаткування та організації діяльності, зокрема державної підтримки формування та поліпшення матеріально-технічної бази кооперативних формувань.

Кооперація має пріоритетне значення в аграрній сфері, розвиток якої базується на консолідації та взаємодії ресурсів і можливостей сільськогосподарських товаровиробників. Діяльність сільськогосподарських товаровиробників може здійснюватися із застосуванням різних форм і типів кооперації від простих форм взаємодій до складних інтегральних формувань, від виробництва сировини до реалізації готової продукції.

В Україні для діяльності сільськогосподарських кооперативів створено відповідне нормативно-законодавче поле, але, на жаль, воно на даний час не врегульоване та потребує подальших уточнень та змін. Водночас серед основних проблема розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні є:

- незавершена структурна перебудова аграрної сфери;

- слабка матеріально-технічна база;

- недоступність кредитів та низька державна фінансова підтримка розвитку сільськогосподарської кооперації.

Політика держави має бути спрямована на створення умов для розвитку сільськогосподарських кооперативних утворень та активізацію їх діяльності; створення належної підтримки і формування правового поля задля захисту кооперативних формувань; оптимізацію податкової політики шляхом диференціації ставок податків та полегшення отримання кредитів для покращення діяльності сільськогосподарських кооперативів.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Досвід створення та функціонування кооперативних структур європейських країн є основою для виз-

начення напрямів, форм і змісту його застосування в аграрній сфері економіки України. Сьогодні важливим є використання досвіду зарубіжних країн, зокрема у законодавчо-нормативному плані, у розвитку сільськогосподарської кооперації, і водночас виокремлення обґрунтованих підходів до реального стану в країні. Тому, на нашу думку, подальші наукові дослідження слід проводити у напрямі вивчення та упровадження закордонного досвіду у розвиток кооперативного руху у сфері сільського господарства України.

Література:

1. Закон України "Про кооперацію". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 1206-VII ред. від 06.11.2014 р., Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
2. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію". Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 469/97-ВР від 19.01.2013 р., Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України, 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Worldometer, 2020. American Library Association (ALA). (Official Website) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.worldometers.info/uk/>
5. Динаміка зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів. 2019. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/fermerstvo-ta-kooperaciya/silskogospodarski-kooperativi>
6. Мосійчук Н.О. Сучасний стан розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. Біоекономіка і аграрний бізнес (Науковий вісник НУБіП України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес), 2018. Вип. 284. С. 24—33.
7. Клокар О.О. Сільськогосподарська кооперація в Україні: ретроспективний та перспективний аналіз ефективного розвитку. Сталий розвиток економіки. 2013. № 6. С. 16—23.
8. Романюк І.А. Особливості відтворювального процесу в аграрному секторі. Агросвіт. 2016. № 11. С. 12—15.
9. Фінашина Г.В. Економічна оцінка досконалості механізму сільськогосподарської кооперації. Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, серія "Економічні науки". 2011. № 5. С. 47—52.
10. Малік М.І., Лузан Ю.Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК. Економіка АПК. 2010. № 3. С. 3—9.
11. Постанова "Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року". Кабінет Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 557, Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/557-2009-%D0%BF>
12. Постанова "Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм". Кабінет Міністрів України від 22.06.2011 р., № 704, Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-%D0%BF>
13. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 435-IV ред. від 01.01.2020 р., Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
14. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 436-IV, ред. від 01.01.2020 р., Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
15. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні". Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 1999, № 996-XIV, ред. від 16.11.2018 р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

16. Пояснювальна Записка до проекту закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо становлення і розвитку сільськогосподарської кооперації та її державної підтримки" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=62057&pf35401=427110>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On Cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (Accessed 14 January 2020).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), The Law of Ukraine "On agricultural cooperation", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (Accessed 14 January 2020).
3. State Statistics Service of Ukraine, (2020), Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 13 January 2020).
4. Worldometer. American Library Association (ALA) (2020), available at: <https://www.worldometers.info/uk/> (Accessed 13 January 2020).
5. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2019), "In Ukraine, a growing number of service cooperatives", available at: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/fermerstvo-ta-kooperaciya/silskogospodarski-kooperativi> (Accessed 13 January 2020).
6. Mosiichuk, N.O. (2018), "Current state of development of agricultural cooperation in Ukraine", *Bіoeкономіка і аграрний бізнес (Naukoviy visnik NUBiP Ukrainy)*, vol. 284, pp. 24—33.
7. Klokhar, A.A. (2013), "Agricultural cooperatives in Ukraine: a retrospective and prospective analysis of effective development", *Staliy rozvitok ekonomiki*, vol. 6, pp. 16—23.
8. Romanyuk, I.A. (2016), "Features of the reproduction process in the agrarian sector", *Ahrosvit*, vol.11, pp.12—15.
9. Finashyna, H.V. (2011), "Economic assessment of the perfection of the mechanism of agricultural cooperation", *Visnyk Kharkivskoho NAU im. V.V. Dokuchaieva*, vol. 5, pp. 47—52.
10. Malik, M.Y. and Luzan, Yu.Ya. (2010), "Problems of cooperation and integration relations in agroindustrial complex", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 3—9.
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), Decree "On Approval of the State Targeted Economic Program for Supporting the Development of Agricultural Serving Cooperatives up to 2015", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/557-2009-%D0%BF> (Accessed 12 January 2020).
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2011), Decree "On reduction and enlargement of state targeted programs", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-%D0%BF> (Accessed 14 January 2020).
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Civil Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Accessed 14 January 2020).
14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Economic Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 12 January 2020).
15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On accounting and financial reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 12 January 2020).
16. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), "Explanatory Note to the Draft Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Establishment and Development of Agricultural Cooperatives and its State Support", available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=62057&pf35401=427110> (Accessed 14 January 2020).

Стаття надійшла до редакції 16.01.2020 р.